GENEZA CONFLICTULUI TRANSNISTREAN

VARTA Ion,
Doctor în istorie,
Universitatea de Studii Europene din Moldova

Rezumat

Procesele de deznaționalizare și asimilare a populației majoritare românești din actuala regiune Transnistria, anexată de Imperiul Rus, în anul 1792, pe durata ocupației imperiale ruse și sovietice, au înregistrat cote mai mari decât cele din Basarabia, anexată la același imperiu, în anul 1812. De asemenea, în stânga Nistrului, procesele demografice, cauzate de politicile intensive de colonizare cu populație slavă – rusă și ucraineană au fost mai extinse și au durat o perioadă mai lungă, culminând cu transformarea populației românești de pe malul stâng al Nistrului într-o minoritate națională. Propaganda imperială și pro-sovietică a continuat mai mult timp pe malul stâng decât pe cel din dreapta acestui fluviu. Astfel, a fost posibilă apariția unui conflict intercultural, intensificat de forțele proimperiale de la centru, care s-a transformat într-un conflict politic, cu aspecte teritoriale și geopolitice.

Interesele geopolitice și geostrategice ale forțelor politice proimperiale au fost principalele cauze ale conflictului transnistrean. Acest conflict diferă, în mod radical, de alte conflicte din fosta Uniune Sovietică (Nagorno-Karabah, Abhazia și Osetia de Sud). Conflictul din stânga Nistrului nu are conotații etnice și religioase, fiind doar unul cu conotații politice și geopolitice.

Cuvinte-cheie: *conflict transnistrean, colonizare, deznaționalizare, asimilare, forțe politice proimperiale, interese geopolitice și geostrategice.*

THE GENESIS OF THE TRANSNISTRIAN CONFLICT

VARTA Ion,
PhD of History,
University of European Studies from Moldova

Summary

Denationalization and assimilation processes of population in Transnistria during Tsarist and Soviet domination recolted higher rates in Bessarabia. In this space, demographic processes due to a policy colonization by Slavic population- Russian and Ucrainian – more extensive and for longer period led to transform the Romanian population from the left region of one majority to a minority one. Imperial and pro-Soviet propaganda was held longer that on the right bank. On this basis, inter-cultural conflict arose and brought to peak by the imperial forces from the center, which degenerated into a political conflict with the territorial and geopolitical facets. Geopolitical and geostrategic interests of imperial political forces were the primary causes of this conflict. Transnistrian conflict differs radically from other conflicts in the former Soviet Union (Nagorno- Karabakh, Abkhazia and South Ossetia). It has no ethnic and religious connotation, being only a political and geopolitical.

Key words: *transnistrian conflict, colonization, denationalization, assimilation, pro- imperial political forces, geopolitical and geostrategic interests.*

Conflictul transnistrean s-a pliat perfect pe specificul istoric al acestei regiuni, cel al unei prezențe aproape neîntrerupte a teritoriului din stânga Nistrului în componența Imperiului Rus şi a celui sovietic, ca urmare a anexării lui la Rusia, după războiul ruso-turc din anii 1787- 1791 şi semnarea Tratatului de pace de la Iași de la 29 decembrie 1791/9 ianuarie 1792. Procesele de deznaționalizare şi asimilare a populației din această regiune au înregistrat cote mai mari decât în Basarabia. În acest spaţiu, procesele demografice ca urmare a unei politici de colonizare cu

populaţia slavă-rusă şi ucraineană-, mult mai ample şi de o durată mai mare-, au condus la transformarea populaţiei româneşti din această regiune din una majoritară în una minoritară. Propaganda proimperială şi prosovietică s-a desfăşurat mai mult timp decât în dreapta Nistrului. Efectele cele mai nocive ale unor asemenea politici s-au remarcat în perioada interbelică, când Basarabia a făcut parte din componenţa statului român. Relaţiile tensionate sovieto-române din acea perioadă, dar şi propaganda furibundă a Kominternului, care pregătea opinia publică pentru un export de revoluţie proletară în sud-estul Europei, România (căreia i s-a construit, cu multiple eforturi şi tenacitate, imaginea de duşman al muncitorilor şi ţăranilor din URSS şi RASSM) urmând a fi prima sa victimă, au condus la o demonizare a tot ceea ce era românesc. Aceste circumstanţe au fost exploatate abil de centrul imperial în perioada mişcărilor de emancipare naţională de la sfârşitul anilor '80 ai secolului al XX-lea. URSS, conform mai multor experţi, corespunde întru totul criteriilor definiţiei clasice a unui imperiu. Vom invoca una dintre multiplele definiţii ale conceptului de imperiu care, în viziunea noastră, corespunde cel mai exact situaţiei din URSS: „Imperiul întruchipează totalitatea întunecată a dominaţiei şi constrângerii nelimitate; în acelaşi timp, această noţiune se dovedeşte a fi un sinonim pentru neologismul incomod al

«lumii-sistem» (worldsystem)... imperiul evocă şi un principiu unificator pentru un univers ordonat, înconjurat de elemente distructive ale haosului şi barbariei. Imperiul este, în acelaşi timp, asociat fie cu splendoarea trecută a claselor superioare din metropole, fie cu exploatarea şi dominaţia exercitate de ele în colonii. Un imperiu este, simultan, un agresor şi un expansionist neobosit şi neînvins, dar şi un colos care stă pe picioare de lut... Imperiul este o «închisoare a popoarelor », dar tot imperiul reprezintă garantul păstrării originalităţii şi diferenţelor locale în faţa proiectelor de standardizare (ale statelor naţionale).” [1]. Ca şi toate imperiile, nici cel sovietic nu putea să dureze veşnic. Odată cu declanşarea proceselor de restructurare a acestuia, în baza unei politici numite perestroika, procesul de disoluţie a colosului „pe picioare de lut” a intrat într-o fază ireversibilă. Eşecul lui M. Gorbaciov, dorea să obţină efecte pozitive în domeniul reformei economice [2], a accelerat procesul de descompunere a Imperiului Sovietic. Unul din exponenţii de vârf ai interesului conservării Imperiului Sovietic a fost A. Lukianov, ultimul preşedinte al Sovietului Suprem al URSS, care a avut un rol covârşitor în instigarea tendinţelor separatiste şi secesioniste ale liderilor autoproclamaţi de la Tiraspol şi Comrat, sprijinind înfiinţarea celor două republici anticonstituţionale- Găgăuză şi Transnistriană [3]. La 12 aprilie 1991, A. Lukianov a aprobat demersul autorităţilor regimului anticonstituţional de la Tiraspol privind „lichidarea organelor legale de menţinere a ordinii de drept în zona răsăriteană a Moldovei şi înfiinţarea altora noi”[4]. Astfel, documentul semnat de preşedintele Sovietului Suprem al URSS a constituit temeiul juridic justificativ al tuturor pretenţiilor regimului separatist şi secesionist din raionalele din stânga Nistrului, dar şi al acţiunilor acestuia de confruntare deschisă cu autorităţile legitime, care au culminat cu declanşarea războiului moldo-rus. O bună parte a nomenclaturii sovietice şi de partid din raioanele din stânga Nistrului, dar şi adminstraţia întreprinderilor de subordonare unională, ghidată din centrul imperial, au manifestat atitudini ostile chiar în debutul procesului de emancipare naţională a populaţiei titulare, în special faţă de adoptarea legislaţiei privind limba de stat. În acest sens s-a făcut remarcată administraţia întreprinderilor din cadrul complexului militar- industrial, care avea o subordonare foarte rigidă faşă de autorităţile ierarhic superioare de la Moscova şi care a reprezentat forţa de şoc în acţiunile ulterioare de nesubordonare faţă de autorităţile republicane, precum şi cele de escaladare a conflictului transnistrean. Anume la aceste întreprinderi au fost

create primele detaşamente muncitoreşti înarmate, compuse din reprezentanţii etnicilor ruşi şi altor minorităţi rusificate [5]. Aşa-numitul „conflict transnistrean" capătă un contur tot mai desluşit în vara lui 1989, în ajunul adoptării de către Chişinăul oficial a legislaţiei lingvistice şi ia amploare în toamna aceluiaşi an, culminând cu declanşarea grevelor împotriva politicii lingvistice promovate de autorităţile constituţionale ale Republicii Moldova. Aceste greve tindeau spre menţinerea imperiului, fapt care asigura „superioritatea lingvistică a ruşilor în viaţa socială, economică şi culturală"[6]. Replica acestor forţe secesioniste şi antimoldoveneşti, dirijate din exterior, la procesul obiectiv la recuperare a valorilor culturale şi identitare ale populaţiei titulare a fost: sabotarea făţişă a tuturor deciziilor adoptate de Chişinăul oficial şi refuzul de a le implementa în raioanele din stânga Nistrului; cultivarea unui curent de opinie ostil autorităţilor legitime ale Republicii Moldova; inocularea sentimentului de frică unei categorii importante a populaţiei din regiunea de est, mai ales celei rusolingve, prin intermediul unui arsenal propagandist sofisticat, care la un moment dat, a atins cotele unei adevărate psihoze antimoldoveneşti şi antiromâneşti. Presa periodică, posturile de radio şi de televiziune din raioanale din stânga Nistrului au fost subordonate în totalitate aparatului propagandistic al regimului separatist şi secesionist de la Tiraspol, aducând o contribuţie substanţială la tensionarea relaţiilor cu autorităţile legitime ale Republicii Moldova. Acest conflict, alimentat în mod artificial de către forţele proimperiale da le centru, și care avea la bază o serie de diferenţe culturale, s-a transformat, dintr- un conflict intercultural, derivat din percepţia diferită a necesităţii obiective de recuperare a unor valori culturale de către populaţia titulară, într-un conflict politic. Legislaţia cu privire la funcţionarea limbii de stat şi a limbilor grupurilor etnice din Republica Moldova este cea mai tolerantă în comparaţie cu alte republici ex-sovietice, mai ales cu Ţările Baltice. Cu toate acestea, în Republica Moldova conflictul interstructural a înregistrat o escaladare, care a condus la transformarea acestuia într-un conflict politic, teritorial, ajungându-se chiar la un război moldo- rus. Nesupunerea faţă de Chişinăul oficial a evoluat în acţiuni subversive, de anihilare a instituţiilor legale ale statului de drept Republica Moldova în stânga Nistrului, inclusiv a organelor sale de drept. Forţele separatiste, ghidate din centrul imperial, proclamă la 19 august 1990, la Comrat, constituirea RSS Găgăuză, iar la 2 septembrie acelaşi an, la Tiraspol, crearea RSSM Transnistreană. Sovietul suprem al RSS Moldoveneşti, sesizând o implicare directă în aceste evenimente a forţelor proimperiale de la Moscova, a solicitat autorităţilor centrale o atitudine clară şi univocă de susţinere „tranşantă, activă şi necondiţionată" a suveranităţii şi integrităţii teritoriale a RSSM, anunţând, în semn de protest faţă de politica duplicitară a conducerii URSS, suspendarea provizorie a participării RSSM la elaborarea proiectului Tratatului Unional [7]. Respectiva hotărâre a Sovietului Suprem al RSS Moldoveneşti era însoţită de o declaraţie, în care, pentru prima oară, autorităţile sovietice de la Moscova erau învinuite direct de uneltiri contra suveranităţii şi integrităţii teritoriale a RSSM: „URSS nu-şi îndeplineşte obligaţiile directe privind apărarea suveranităţii, obligaţii prevăzute de art. 81. din Constituţia (Legea Fundamentală) URSS. Mai mult ca atât, după cum demonstrează evenimentele din 25-26 octombrie curent de la sudul republicii, inclusiv cele din oraşul Comrat, Uniunea RSS acordă forţelor separatiste sprijin în special, militar, lucru confirmat prin introducerea de trupe în oraşul Comrat. Faptele expuse dovedesc că URSS, în persoana departamentului ei militar şi altor forţe conservatoare, mai rămâne în continuare pe poziţia de impunere prin dictat a voinţei sale republicilor suverane prin aplicarea forţei militare, a politicii de constrângere şi de neglijare a unui popor suveran." „Proceselor de democratizare şi, mai ales, de renaştere naţională le opun o rezistenţă aprigă forţele de reacţionare şi distructive din

republică şi cele din centru. Astăzi aceste forţe încalcă în mod brutal legislaţia în vigoare a RSS Moldova şi, realizându-şi ambiţiile lor separatiste şi izolaţioniste, pun în pericol suveranitatea, integritatea teritorială şi statală a RSSM, însăşi existenţa poporului Moldovei. Ele au început deja crearea unor formaţiuni statale artificiale pe teritoriul statului nostru - Republica Sovietică Socialistă Găgăuză şi Republica Sovietică Socialistă Moldovenească Nistreană în afara Moldovei. Aceste acţiuni dezlănţuite şi abil dirijate de forţele reacţionare, care sunt tolerate de centru şi susţinute de Armata Sovietică, au dus Republica Moldova în pragul unei grave confruntări interetnice, ce poate avea consecinţe tragice" [8]. În proclamaţia votată de ei circa 800 000 de participanţi la cea de-a doua Mare Adunare Naţională, convocată la Chişinău, în ziua de 16 decembrie 1990, care contesta tentativele „conducerii imperiului" de a menţine „naţiunile captive ca simple părţi componente ale unui stat eminamente unitar şi totalitar", a provocat o atitudine irascibilă a centrului imperial. Drept urmare, forţele separatiste din sudul republicii şi din raioanele din stânga Nistrului erau instigate la noi acţiuni anticonstiuţionle şi antimoldoveneşti. Mai mult decât atât, centrul imperial a recunoscut, la un moment dat, întru-un fel, că cele două entităţi separatiste din Republica Moldova erau opera sa: „Voi semnaţi Tratatul asupra Uniunii, iar noi vom lua decizia de a dizolva celelalte formaţiuni statale (anticonstituţionale - n.a.), adică republicile formate la voi" [9] .Măsurile întreprinse de autorităţile legitime ale Republicii Moldova pentru a restabili ordinea constituţională şi integritatea teritorială a statului au determinat centrul imperial să recurgă la aplicarea unor scenarii care au condus la declanşarea unui veritabil război la Nistru. Escaladarea acestuia, prin intermediul unei ghidări rigide a forţelor secesioniste din centrul imperial, degenerează, în cele din urmă, într-un conflict de secesiune teritorială, cu intenţia dezmembrării unei republici unionale, pentru a o menţine în sfera de influenţă imperială, prin intermediul unei pârghii eficiente - regimul anticonstituţional autoproclamat din raionale din stânga Nistrului. Astfel, un conflict interstructural, adus la cote maxime de forţe proimperiale de la centru, a degenerat într-un conflict politic, cu consecinţe teritoriale şi geopolitice. Interesele geopolitice şi geostrategice ale forţelor politice proimperiale au constituit cauzele primordiale ale acestui conflict. Scopurile urmărite de centrul imperial erau multiple. În condiţiile proceselor de dezagregare a Imperiului Sovietic şi avansării Occidentului, pentru forţele proimperiale era important să se pună stavilă unei atare avansări, la o distanţă cât mai mare de frontierele Federeţiei Ruse. În felul acesta în condiţiile disoluţiei URSS şi pierderii statutului de supraputere, conservarea, cel puţin, a unor puncte strategice, a unor bastioane avansate pe direcţia confruntării cu Occidentul constituia un obiectiv de maximă importanţă pentru centrul imperial. Transnistria constituia, în viziunea strategilor geopoliticii sovietice şi ruseşti, un asemenea bastion. Raioanele din stânga Nistrului puteau servi drept cap de pod pentru relansarea unei politici active a Rusiei pe direcţia sud-vestică. Instituirea unui control economic, politic, militar asupra acestei regiuni permitea menţinerea Republicii Moldova în sfera de influenţă tradiţională imperială şi torpilarea unor eventuale procese de reîntregire a acestui teritoriu românesc cu România. Prezenţa militară rusă în acest spaţiu constituia, de asemenea, o pârghie eficientă de exercitare a anumitor presiuni de ordin geopolitic asupra Ucrainei. Conflictul transnistrean diferă în mod radical de celelalte conflicte din spaţiul ex-sovietic (Karabahul de Munte, Abhazia, Osetia de Sud) prin faptul că el nu a avut nici pentru un moment conotaţia de conflict interetnic şi religios, fiind doar unul politic şi geopolitic. Forţele proimperiale sovietice s-au implicat în escaladarea acestui conflict cu intenţia, inclusiv, de a anihila mişcările centrifuge de la periferia imperiului, care constituiau un real pericol pentru existenţa URSS. După disoluţia Uniunii Sovietice, aceste interese au fost

cultivate de noile autorităţi ale Federaţiei Ruse, care nu doreau să admită ieşirea Republicii Moldova din sfera imperială tradiţională de influenţă a Moscovei. Centrul imperial a desemnat în fruntea acestor forţe secesioniste, deloc întâmplător, etnici ruşi, desantaţi în această regiune cu ceva timp în urmă. Igor Smirnov şi Dmitri Kogut au fost transferaţi la Tiraspol cu numai câţiva ani înainte de declanşarea conflictului din raioanele din stânga Nistrului. Proclamarea independenţei Republicii Moldova şi recunoaşterea acesteia pe plan internaţional a avut drept consecinţă escaladarea conflictului transnistrean. La 2 martie 1992, acesta, alimentat şi dirijat din centrul imperial, degenerează într- un veritabil război moldo-rus, deloc întâmplător, tocmai în momentul admiterii Republicii Moldova în cadrul Organizaţiei Naţiunilor Unite. Efectivele Armatei a 14-a, dislocată în stânga Nistrului, cu întregul ei corp ofiţeresc, educat în spirit imperial sovietic, au rămas devotate centrului imperial de la Moscova, fiind antrenate în pregătirea şi declanşarea ostilităţilor din primăvara şi vara anului 1992. Aceleaşi forţe imperiale au reuşit, prin intermediul unei acerbe propagande antimoldoveneşti şi antiromânești, să antreneze în acest conflict şi alte forţe străine din afara Republicii Moldova. Este vorba, în primul rând, de grupuri de cazaci, cetăţeni ai Federaţiei Ruse, care erau convinşi că au venit la Nistru să apere interesele ruseşti şi pe etnicii ruşi „discriminaţi" de autorităţile legitime ale Republicii Moldova. În afară de aceste grupări străine, în conflictul transnistrean, de partea forţelor proimperiale au luptat şi grupuri de naţionalişti ucraineni, care au deschis în regiune pentru a-i „apăra" pe etnicii ucraineni de politicile „discriminatorii", promovate de autorităţile moldoveneşti. Constituirea unor unităţi paramilitare compuse din locuitorii regiunii din stânga Nistrului, la baza cărora au stat foşti militari din cadrul Armatei a 14-a, trecuţi în rezervă, înarmarea acestor unităţi cu tehnică de război, muniţii din depozitele respectivei armate au adus Republica Moldova în pragul declanşării unor operaţiuni militare, care, de la 19 mai 1992, odată cu intrarea în acţiune a unităţilor militare ale Armatei a 14- a, au degenerat într-un război moldo-rus. La ora actuală, mai mulţi experţi califică diferendul transnistrean drept „un focar de conflict local cu posibilităţi de extindere" din cadrul Republicii Moldova [10]. În viziunea acestor experţi, regimul separatist optează pentru recunoaşterea independenţei sale şi pentru o eventuală unire cu Federaţia Rusă sau Ucraina. În acelaşi timp, consideră cercetătorii, „elemente militare ruse din Armata a 14-a se menţin în Transnistria ca «forţe de pace», cu toate că angajamentele internaționale (agreat de Rusia din 1999) prevăd retragerea trupelor ruse. Moscova pledează pentru soluţionarea crizei sub patronajul său (menţinerea integrităţii Republicii Moldova în cadrul CSI), în timp ce UE şi SUA consideră necesară o examinare internațională a crizei" [11].

Referințe bibliografice:

1. AB IMPERIO, nr. 1, 2005, p. 33, în: Andrei Cușco, Igor Caşu, Yuri Josanu, Imperii, naţionalisme și sisteme politice, Chișinău, 2009, p. 33.
2. Iulian Fruntaşu, O istorie etnopolitică a Basarabiei, Chișinău, 2002, p. 263.
3. Iulian Chifu, Război diplomatic în umbra Kremlinului, Iași, 1997, p. XXIII.
4. Ibidem.
5. Iulian Fruntaşu, op. cit., p. 263.
6. Ibidem.
7. Hotărârea nr. 329-XII Cu privire la suspendarea provizorie a participării RSSM la elaborarea proiectului Tratatului viitoarei Comunităţi a Statelor Suverane, Veștile, nr. 11, Chișinău, 26.10.1990, p. 75.

8. Apelul din 6 octombrie 1990 al Sovietului Suprem al RSSM, Veștile, nr. 11, Chișinău, 26.10.1990, p. 753.
9. Moldova socialistă, nr. 294, 295 817603, 17604, 22 decembrie 1990. Conferinţa ştiinţifico-practică naţională, 6 ianuarie 2015
10. Marea Neagră de la „lacul bizantin" la provocările secolului XX. Culegere de studii. Coord. general-maior (r), dr. Mihail E. Ionescu, București, 2006, p. 368-369.
11. Ibidem.